

СПЕЦІАЛЬНІ ДОСЛІДНИЦЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК ЕЛЕМЕНТ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Починаючи з другої половини ХХ ст. інтенсивно зростає роль різноманітних науково-дослідних організацій у політичній динаміці демократичних країн. Активно розвивається ця група суб'єктів політики і в Україні, проте їх діяльність, зокрема в межах українського політичного простору, не отримала достатнього вивчення. У даній статті проводиться аналіз місця та ролі спеціальних дослідницьких організацій у політичних процесах, наводяться їх базові ознаки, дається визначення.

Ключові слова: спеціальні дослідницькі організації, аналітичні центри, фабрики думок, групи інтересів, групи тиску, лобі-організації, політичні партії, громадянське суспільство, демократія.

Начиная со второй половины ХХ в. интенсивно возрастает роль разнообразных научно-исследовательских организаций в политической динамике демократических стран. Активно развивается эта группа субъектов политики и в Украине, но их деятельность, в частности в границах украинского политического пространства, не получила достаточного изучения. В данной статье ведется анализ места и роли специальных исследовательских организаций в политических процессах, приводятся основные черты, дается определение.

Ключевые слова: специальные исследовательские организации, аналитические центры, фабрики мысли, группы интересов, группы давления, лобби-организации, политические партии, гражданское общество, демократия.

Since the second half of the 20th century diverse research organizations have been gaining more and more influence within political dynamics of democratic countries. Also this group of policy subjects is actively progressing in Ukraine. Nevertheless, their activities, particularly within Ukrainian political space, haven't got sufficient examination. An analysis of special research organizations' place and role in political processes was carried out in this article; basic characteristics and definition were also given.

Key words: special research organizations, analytical centers, think tanks, interest groups, pressure groups, lobby-organizations, political parties, civil society, democracy.

Як відомо, розбудова та зміцнення громадянського суспільства, яке в еволюційному варіанті виступає передумовою демократії, а в штучному – необхідною умовою уникнення відкату до авторитарних, і навіть до тоталітарних політичних режимів, є невід'ємним аспектом процесу демократизації. Культурне, громадянське зростання широких мас населення створює якісно новий тип громадянина, охарактеризованого Е. Геллнером, відомим британським філософом та політологом, як «модульна людина», яка здатна легко вступати у постійно діючі інститути та асоціації, ставати членом тимчасових союзів, а за незгоди з політикою залишати їх, розширювати існуючі та формувати нові гнучкі та ефективні громадські зв'язки, необмежені державною владою. Тому, безспідставно суть громадянського суспільства, на думку вченого, полягає у формуванні зв'язків, які виявляються ефективними і в той же час гнучкими, спеціалізованими, інструментальними [2].

Ці зв'язки отримують свій остаточний розвиток у формації різноманітних громадських рухів, інститутів, асоціацій тощо, покликаних максимально скоротити відстань між тими, хто керує та тими, ким керують. Через посередництво цих організацій люди мають можливість заявити про свої вимоги, досягти певних політичних, соціально-економічних, екологічних тощо змін. У свою чергу держава вбачає в них джерело

додаткової інформації про суспільні настрої та очікування.

Якщо «модульна людина» виступає у ролі будівельного матеріалу для громадянського суспільства, то організації, асоціації тощо – є його металевим каркасом – основним механізмом реалізації громадянським суспільством своєї провідної функції – захист громадян від свавілля влади, як державної, так і політичної. Як стверджує Р. Дарендорф, цих асоціацій має бути багато, щоб правам індивідів та меншин не загрожували жодні комбінації, що виникають серед більшості [3, с. 67]. А Д. Трумен, в свою чергу зазначав, що «рівень складності структури асоціацій може слугувати своєрідним індексом стабільності суспільства, а їх число – критерієм складності суспільства» [8, с. 340].

Цей каркас є своєрідним фундаментом для формування та розвитку самоврядування суспільства, оскільки кожна з організацій має свою політику, а отже і механізми соціального контролю, масштаби якого варіюється від безпосередніх членів організації до поточної географії підтримки серед населення. Таким чином, громадянське суспільство, з одного боку, стримує потенціал влади до нічим не обумовленого збільшення тиску на суспільство, а з іншого – є механізмом зрощення та контролю «громадянської політичної культури» та демократії в

цілому, у той час, як держава покликана захищати громадянина та його власність насамперед від деструктивності «війни всіх проти всіх».

Громадянське суспільство нерозривно пов'язане з демократичною державою, хоча також допустиме його значно обмежене функціонування за деяких авторитарних режимів. Наприклад, в межах військово-бюрократичних режимів (за типологією Х. Лінца), коли військових та бюрократів об'єднує страх перед суспільним обуренням, тому головним їх завданням стає боротьба з політичними партіями, особливо опозиційними, спираючи при цьому на власну партію чи армію. Цей нерозривний зв'язок між державою та громадянським суспільством виражає собою діалектичну єдність та боротьбу протилежностей, яка в жодному разі не передбачає перемогу «з нульовою сумою». Зміцнення інститутів громадянського суспільства не передбачає послаблення, а згодом і взагалі зникнення держави як форми організації суспільства. Хоча держава об'єктивно не здатна задовольнити усі інтереси одразу, вона все ж таки залишається основною формою організації суспільного життя. Результатом росту політичної культури громадян, а головне – усвідомлення ними своїх прав, обов'язків та відповідно готовності їх захищати, формування широкої мережі гнучких та ефективних об'єднань, асоціацій тощо, є укріплення демократичної політичної системи та режиму в цілому.

У цілому, більшість групових інтересів реалізуються в межах «каркасу» громадянського суспільства, спираючись на правову систему, проте також мають місце проблеми, що включають в себе політичний фактор, особливо, якщо вони мають загальнодержавний характер та торкаються питань розподілу та перерозподілу ресурсів. Спектр таких проблем дуже широкий, починаючи, наприклад, від видачі дозволу на будівництво виробничих потужностей на території певної громади, і завершуючи трансформацією політичного режиму та/або політичної системи тієї чи іншої країни. Потенційність кристалізації таких проблем робить інститути громадянського суспільства, як об'єднання людей на основі спільних інтересів – групи інтересів, потенційними групами тиску. Таким чином, у випадку, коли група, прагнучи до реалізації певних своїх інтересів, безпосередньо або опосередковано (наприклад, за допомогою лобі-організацій) впливає на процес вироблення, прийняття та реалізації державних рішень, вона характеризується як група тиску. А. Бенті у своїй праці «Процес державного управління. Дослідження суспільного тиску» обґрунтував підхід до суспільства як до сукупності різноманітних груп інтересів, взаємодія між якими обумовлює усі суспільні процеси [12].

Серед масиву груп інтересів виокремлюються два чіткі види: потенційно або дискретно політичні та перманентно політичні. Базовим напрямком діяльності дискретно політичних груп є захист інтересів, навколо яких об'єдналися їх члени, а також вирішення поточних спільних питань через механізми правової системи суспільства. У якості прикладу таких організацій можна навести наступні: громадські рухи та об'єднання з екологічних питань, асоціації підприємців, ветеранів, чорнобильців тощо. Дискретність їх політичної участі обумовлюється рефлексивністю цих організацій на певні політичні фактори, що як правило, виникають ззовні групи. Іншими словами, структури цього типу груп інтересів, не маючи за мету своєї діяльності отримання, утримання та використання влади, час від

часу інфільтруються у політичні процеси для вирішення окремих питань, що безпосередньо торкаються їх функціонування, після чого одразу ж повертаються у потік звичайних для них справ. Тобто механізм політичного тиску для цих груп, у більшості випадків, має додатковий та захисний характер. Проте, варто також зазначити, що зміцнення центру сили дискретно політичних груп інтересів, будь-то інтенсивна підтримка з боку суспільства чи інтенсивне накопичення капіталу, можливий перехід цих груп до табору перманентно політичних. При цьому громадянські організації та рухи усіма доступними їм засобами намагаються приховати будь-яку свою причетність до тих чи інших політичних процесів, оскільки у результаті виявлення таких фактів вони втрачають суспільну підтримку. Таким чином, можна констатувати пряму залежність рівня бюрократизації громадських організацій та рухів від рівня їх впливу на суспільне життя, яка досить ґрунтовно пояснюється «залізним законом олігархії» Р. Міхельса, та тісно переплітається з думкою А. Грамші, який вважав, що громадянське суспільство, як і держава служить правлячому класу для зміцнення його влади. Яскравим прикладом трансформації у перманентну політичну групу інтересів є бюрократизація та захист інтересів державних та політичних діячів однією з найбільш масових організацій Російської Федерації – Федерації незалежних профспілок Росії [6].

Основною характеристикою перманентно політичних груп інтересів виступає їх прагнення до отримання та використання влади, або до здійснення впливу на процес вироблення, прийняття та реалізації державних рішень. Структури цього типу є постійними акторами політичної арени демократичних суспільств. Одні з них прагнуть до реалізації своїх інтересів через використання державної влади як механізму – політичні партії, а інші – не прагнуть до влади та суспільного представництва, використовуючи інші механізми впливу на політичну динаміку країни – лобі-організації, ЗМІ, спеціальні дослідницькі організації тощо.

П. Фейерабенд у своїй праці «Наука у вільному суспільстві» дуже вдало зазначив, що «... переконаність у зверхності науки вийшла далеко за межі самої науки і стала символом віри кожної людини. До того ж, наука вже не є якимось окремим інститутом, вона перетворилась у важливу частину базової структури демократичного суспільства, якою колись була Церква. Звісно, зараз Церква та держава розділені. Проте, між наукою та державою існує тісний зв'язок» [10, с. 108]. Міцність та ефективність цього зв'язку в різних країнах варіюється в залежності від рівня їх демократичності. Провідним каналом інтеракції між владою та наукою в демократичних країнах є окремий тип груп інтересів перманентно політичного табору. Серед вітчизняної наукової літератури йому приділяється найменше уваги, хоча їх вплив на політичну динаміку демократичних країн, починаючи з другої половини ХХ ст. інтенсивно зростає.

У політичній науці для позначення цього типу організацій використовується велика кількість понять: «спеціальні політичні комітети», «мозкові центри», «фабрики думок», «аналітичні центри», «політичні інститути», «адвокативні групи», «аналітичні організації» і т.п. Причому, кожен з дослідників вкладає у те чи інше поняття специфічні значення, що тягне за собою вагому плутанину.

Найбільш поширеним на Заході терміном є «think tanks» (перекладається як «фабрики думок» або «мозкові центри»). «У США в післявоєнний період так почали називати організації, залучені до проведення досліджень у таких сферах як економіка, політика, стратегії промислового і технологічного розвитку, військово-політичних проблемах тощо [5, с. 52]. Проте вже у 1970 році П. Діксон у праці «Фабрики думок», яка вважається першим цільовим дослідженням діяльності цього типу груп інтересів, зазначає, що термін «фабрики думок» є досить неточним, суб'єктивним та дискусійним. Спочатку він використовувався у 40-х роках як жартівлива назва мозку поряд з «мислячим коробом», а згодом, як засвідчують словники зі сленгу, цей термін отримав нове значення на початку 60-х років, коли його вперше використали для позначення корпорації RAND та інших аналогічних громадських організацій, які займалися військовими дослідженнями. Цей термін часто використовують відносно всіх науково-дослідницьких фірм, проте інколи він використовується досить специфічно. В урядових колах США, наприклад, його відносять до невеликої групи установ, які фінансує федеральний уряд [3, с. 42-43]. Окрім того, більшість організацій, для позначення яких використовується цей термін, власне виступають проти його застосування. Наприклад, та ж сама корпорація RAND характеризує себе як дослідницьку організацію, а не фабрику думок, пояснюючи це тим, що їх діяльність виходить далеко за межі звичайної генерації ідей та є нейтральною відносно проблем, що вивчаються.

Г. Кочетков та В. Супян у статті «Мозговые центры» в США: наука как инструмент реальной политики» влучно зазначають, що використання поняття «фабрики думок» є недоречним, оскільки передбачає наявність масового виробництва, що дисонує із явищем організацій, що розглядаються [5, с. 52].

У вітчизняній політичній науці, публіцистиці та журналістиці для означення цих дослідницьких структур найбільш часто використовується поняття «аналітичні центри». Проте, очевидним є те, що використання прикметнику «аналітичний» для позначення цих організацій не є виправданим, оскільки він одночасно є надто вузьким (відносно методів) та надто широким (відносно носіїв) щодо їх сутності. У першому випадку, дефініція цього типу дослідницьких структур через поняття «аналітичного» значно збіднює їх зміст, навіть більше, ніж поняття «фабрика думок». Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає поняття «аналітичний» як такий, що «містить аналіз, детальний розбір чогонебудь або служить для аналізу» [1, с. 28]. Як відомо, аналіз є лише одним з багатьох методів наукових досліджень. І хоча без нього вбачається неможливим вивчення того чи іншого предмету навколишньої дійсності, він також не є універсальним методом, а тому логічним було б використання прикметника «дослідницький», аніж «аналітичний». До того ж, акцентування саме на аналітичному, як провідному векторі їх діяльності ще більше вводить в оману, оскільки все ж таки центральним у цьому випадку виступає не вивчення політично важливих об'єктів та проблем, а вироблення і, як правило, просування якісного наукового продукту, що має значний політичний потенціал, тобто орієнтований на зміну або збереження поточної суспільно-політичної динаміки. Саме ця обставина відрізняє дослідження даного типу груп інтересів від академічних, орієнтованих виключно на отримання нового знання.

З іншого боку, прикметник «аналітичний» не виправдано розширює сутність цієї групи інтересів. У такий спосіб до неї можна було б віднести PR-організації, соціологічні служби, фірми з проведення маркетингових досліджень тощо. І хоча, як правило, зазначені сфери діяльності охоплюються організаціями, що розглядаються, вони у той же час не є визначальними.

Таким чином, виходячи з вищесказаного, вважається обґрунтованою необхідність подальшої розробки поняття, яке б максимально повно описувало сутність дослідницьких організацій, що розглядаються. Як відомо, дефініendum є абстракцією, а отже, яким би чітким та елегантним не був би, він все одно через узагальнення втрачає певну долю об'єктивних даних, а відповідно є ідеальним утворенням, проте не втрачає своєї користі, фокусує на основному і залишаючи поза увагою ті елементи, які є другорядними у тій чи іншій ситуації. Тому, для здійснення однієї із спроб розробки такого дефініendum пропонується виокремити найбільш важливі ознаки цих організацій з метою їх подальшого закріплення у визначнику.

У доповіді Центру Разумкова «Неурядові аналітичні центри в Україні: можливості, виклики, перспективи» (2007 р.) наводяться такі критерії визначення think tanks:

- постійний характер діяльності;
- спеціалізація на виробленні рішень у сфері публічної політики;
- наявність постійного штату дослідників (експертів);
- вироблення власного інтелектуального продукту – ідей, аналізу, рекомендацій;
- доведення відповідного продукту до політиків, уряду і громадської думки;
- відсутність відповідальності за дії влади;
- незалежний характер досліджень, відсутність зв'язку з будь-якими індивідуальними, груповими чи корпоративними інтересами;
- відсутність серед основних напрямів діяльності таких, як навчання чи здобуття наукових ступенів;
- орієнтація на суспільний інтерес як головну мету діяльності організації (незалежно від того, чи задекларована ця орієнтація, чи ні) [7, с. 4].

П. Діксон у свою чергу виокремлює наступні ознаки think tanks:

- відсутні чітко встановлені фінансові цілі та структурна приналежність;
- їх головною функцією виступає не проведення традиційних фундаментальних досліджень чи розробок – хоча все це нею виконується, – а встановлення зв'язку між наукою та владою, між наукою та технікою, з одного боку, і розробка політики у широких галузях – з іншого. Один з керівних співробітників корпорації РЕНД наступним чином пояснює роль своєї організації: «Ми нагадуємо посередників, які займаються пошуком, збором та інтерпретацією знань для кінцевого споживача, яким у даному випадку є уряд». У наш час для позначення такого роду діяльності у якості дуже поширеного терміну використовується словосполучення «дослідження політики», іншими словами, дослідження, результатами яких є ідеї, аналіз та альтернативи, які являють собою інтерес для тих, хто робить політику. Саме в цій особливості полягає основна відмінність «фабрик думок» від традиційної науково-дослідницької роботи;

- вони орієнтовані на наукову методологію, проте їх діяльність не обмежується науковою тематикою;
- вони мають багатодисциплінарний характер;
- ці організації пов'язані з науковими та інженерними колами, урядом, промисловістю, у деяких випадках громадськістю;
- як правило мають значну свободу щодо визначення проблем, які вони вирішують та підготовки формулювань та рекомендацій.

Найкращим критерієм, на думку П. Діксона, керуючись яким можна виділити СДО серед інших науково-дослідницьких організацій, є масштаб та сфера її діяльності, а також люди, яким вона служить. Група, яка за замовленням уряду робить прогноз майбутньої політики у сфері освіти, фірма, яка консультує уряд з питань нових наукових методів, або група вчених, що об'єдналися у науковий колектив для дослідження майбутнього технологій або демократії – це все СДО [3, с. 42-47].

Відомий американський дослідник think tanks Е. Річ до основних рис цих

структур відносить:

- незалежний, неприбутковий, об'єктивно орієнтований статус;
- основною метою їх діяльності виступає проведення досліджень та розробка ідей, на які вони в більшій мірі покладаються для здобуття підтримки та впливу на політичні процеси;
- прагнення максимізації довіри до результатів своєї діяльності, оскільки, на відміну від інших груп інтересів, дуже рідко можна достеменно встановити сили, які вони представляють у політичних колах. Не маючи потужної соціальної підтримки, як у партій чи громадських рухів, think tanks знаходять важіль впливу на політичну динаміку серед політичних акторів того ж ідеологічного табору;
- прагнення до максимізації власної незалежності. Навіть ті think tanks, що проводять дослідження орієнтовані в межах певних ідеологій чи окремих поглядів, намагаються зображати незалежність від вузького кола підтримки;
- постійний пошук каналів впливу на політичну динаміку. Останнім часом організації цього типу, завершивши дослідження, не переходять пасивно до наступного, а лобіюють його, супроводжують на політичній арені, використовуючи усі можливі засоби реалізації отриманих результатів [13, с. 11-12].

На основі встановленого переліку ознак можна охарактеризувати цей тип груп інтересів як ієрархічно упорядковані об'єднання людей, що мають недержавний статус, а основним вектором діяльності яких виступає продукування в межах наукової методології інтелектуального продукту, орієнтованого на зміну або збереження поточних політичних процесів, а також його безпосередній супровід на політичній арені. Тому, у якості дефінієндуму груп, що розглядаються, пропонується використовувати словосполучення «спеціальні дослідницькі організації» (СДО), оскільки воно достатньо чітко визначає якісну характеристику можливих варіацій цих структур, а також акцентує увагу на їх особливості, відмінності від усіх інших науково-дослідницьких установ. Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає прикметник «спеціальний» власне як «такий, що чимось відрізняється з-поміж інших; не такий, як інші» [1, с. 1372], а отже використовується у даному визначнику з метою акцентувати увагу на тому, що цей тип дослідницьких організацій: є

посередником між владою та наукою; поєднує в собі діаметрально протилежні сфери науки та політики; націоналізує сферу політичного, намагаючись через наукову методологію збільшити ефективність процесу узгодження суспільних інтересів. Саме наявність аспекту політичного у діяльності дослідницької організації робить її спеціальною – іншою, особливою (не у розумінні кращою).

Отже, до СДО належать науково-дослідні організації, результати роботи яких мають велику цінність для основних політичних акторів – політичних партій та уряду зокрема, а також чинять безпосередній вплив на політичну динаміку демократичних суспільств.

СДО є дуже гнучкими організаціями, особливо, якщо функціонують в умовах розвинутого капіталізму. Жорстка конкуренція на ринку інтелектуальної продукції вимагає від цих структур швидкої адаптації до нових умов, породжує необхідність інтенсивного обміну досвідом між старими та новими організаціями. Через це дуже важко віднести певну СДО до того чи іншого ідеального типу. У такому ключі досить цікаво виявляється типологізація СДО, запропонована Д. Абельсоном, який, виходячи з їх провідної функції у процесі вироблення державної політики, виділяє наступні чотири історичні хвилі цих структур: інститути з дослідження політики; державні контрактники; адвокативні СДО; «спадкові» та платформні СДО.

Перша хвиля спеціальних дослідницьких організацій припадає на початок ХХ ст. Серед найбільш відомих структур, створених у цей період, були «Russell Sage Foundation», «Carnegie Endowment for International Peace», «Hoover Institution on War, Revolution and Peace». Створені за різних умов, ці інституції проводили довгостроковий політичний аналіз. Покликані привнести наукову експертизу у процес розв'язання проблем державної політики, ці та інші дослідницькі організації склалися в основному з академічних кадрів, скерованих розвитком та застосуванням знань.

СДО за державними контрактами почали виникати у США одразу після Другої світової війни, в основному у якості реакції на зростаючий міжнародний та внутрішній тиск, спрямований проти тодішніх творців американської політики. Визнаючи безцінний вклад вчених у питаннях безпеки протягом війни, адміністрація Г. Трумена помітила значну вигоду, яку можна було б отримати у випадку продовження фінансування приватних та діючих на базі університетів дослідницьких та виробничих центрів. Використовуючи результати експертизи інженерів, фізиків, біологів, статистів, соціологів та вчених з інших сфер, політики сподівались більш ефективно відреагувати на виклики, успадковані після того, як США встановили курс на роль гегемона після війни. Саме за цих умов було прийняте рішення про створення найбільш відомого державного підрядчика – корпорації RAND.

Третім, за хронологією розвитку, типом були адвокативні СДО. Ламаючи традиції, встановлені Р. Брукінгсом, Е. Карнегі та засновниками інших спеціальних дослідницьких організацій початку ХХ ст., які прагнули до ізоляції дослідників від партійної політики, деякі організації, визначені як «адвокативні СДО» через їх ідеологічно обумовлену діяльність, свідомо уникають очевидного бар'єру між дослідженням політики та пропагандою, активним відстоюванням певних політичних поглядів. Замість визнання пріоритетним, вдосконалення наукових досліджень як методу реалізації публічних інтересів, цей тип СДО,

наприклад, «Heritage Foundation» або «Institute for Policy Studies», набув характеристик класичних груп тиску та лобі-організацій, які вимагають прийняття політичних та державних рішень згідно з їх ідеологічними поглядами, а також поглядами їхніх покровителів. Як зазначив президент Heritage Foundation: «наша роль полягає у впливі на спільноту з питань державної політики у Вашингтоні ..., в першу чергу на Конгрес, по-друге, на виконавчу владу, по-третє, на національні ЗМІ».

«Спадкові» та платформні СДО виконують ті ж функції, що й структури першої та третьої хвиль, проте мають більш чіткий та обмежений мандат. Створені, як правило, претендентами на високі пости в уряді (їх прибічниками) або колишніми президентами для розвитку їх політичних та ідеологічних поглядів після того, як вони залишають свій пост. «Спадкові» СДО, такі як «Carter Center» або «Nixon Center for Peace and Freedom», роблять акцент на дослідницьких програмах, у той час, як платформні структури, в основному, мають справу з політичною підтримкою. Останні зацікавлені в генеруванні нових або модифікації старих ідей, які б надали інтелектуальної обґрунтованості політичним платформам тих чи інших діячів [11].

Таким чином, провідною різницею між цими типами є акцент, який вони роблять на науковій дослідженні або лобістській (адвокативну) діяльність. Деякі СДО включають в себе дві функціональні підструктури, які окремо займаються проведенням наукових досліджень та просуванням вироблених пропозицій через усі три гілки державної влади. Яскравим прикладом такої структури є «Center for American Progress», один підрозділ якої працює над дослідженнями, а другий – «American Progress Action Fund» здобуває підтримку розробленими пропозиціями у Конгресі, Білому домі, ЗМІ тощо.

Отже, СДО є активними учасниками політичної арени демократичних країн. Як і інші перманентно політичні групи інтересів, провідним вектором їх

діяльності є постійний моніторинг та вплив на процес вироблення, прийняття та реалізації політичних та державних рішень. Більш того, значним сектором їх активності виступає формація наріжних питань державної політики, що в значній мірі обумовлює потрібні їм / обґрунтовані ними акценти в межах суспільно-політичного дискурсу усіх рівнів. Для просування свого бачення політичної динаміки вони використовують низку каналів: тісні зв'язки з політичними партіями, окремими політичними діячами, чиновниками, провідними ЗМІ, громадськими організаціями та рухами тощо. Ці структури є свого роду сірими кардиналами, оскільки інтенсивно нарощуючи потужності впливу на державні установи, ні перед ким не відповідають за свої дії. Ця тенденція значно ускладнюється тим, що співпраця держави з СДО, як правило, проходить поза полем зору громадськості та політичних опонентів, оскільки така схема є дуже вигідною як для влади, так і для дослідницьких організацій.

Залучення СДО до процесу формулювання, вироблення, прийняття та реалізації політичних або державних рішень містить значні ризики, спектр яких варіюється від проведення неякісних досліджень, що якнайменше тягне за собою втрату державних коштів та часу, а у гіршому випадку – сприяє програмуванню військових конфліктів, як це було у США, коли результати роботи низки СДО (в основному Інституту наземних бойових дій) значно сприяли втягненню країни у конфлікт в Південно-Східній Азії [3]. Ці ризики значно посилюються із розширенням спеціальними дослідницькими організаціями арсеналу схем та методів впливу на державну політику, що є актуальною тенденцією. Ця проблема потребує детального дослідження та правового регулювання, в тому числі щодо України, оскільки таким чином можна було б вже на сьогоднішньому етапі розвитку вітчизняних СДО уникнути багатьох деструктивних аспектів їх функціонування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Автор, керівник проекту і гол. редактор В. Т. Бусел. – К. : Перун, 2005. – 1720 с.
2. Геллнер Э. Условия свободы. Гражданское общество и его исторические соперники / Э. Геллнер. – М. : Московская школа политических исследований, 2004. – 240 с.
3. Дарендорф Р. После 1989: мораль, революция и гражданское общество. Размышления о революции в Европе / Р. Дарендорф. – М., 1998. – С. 67.
4. Диксон П. Фабрики мысли / П. Диксон. – М. : ООО «Издательство АСТ», 2004. – 505, [7] с.
5. Кочетков Г. «Мозговые центры» в США: наука как инструмент реальной политики / Г. Б. Кочетков, В. Б. Супян // Проблемы прогнозирования. – 2010. – № 5. – С. 52–67.
6. Миловидов Ю. Профмутация. Получит ли ФНПР орден за построение капитализма в России [Электронный ресурс] / Ю. Миловидов // Независимая газета. – 2000. – Режим доступа : http://www.ng.ru/politics/2000-04-19/3_profmutation.html.
7. Неурядові аналітичні центри в Україні: можливості, виклики та перспективи // Національна безпека і оборона. – 2007. – № 6(90). – 60 с.
8. Олсон М. Логика коллективных действий: общественные блага и теория групп // Политология : [хрестоматия] / Сост. Б. А. Исаев, А. С. Тургаев, А. Е. Хренов. – СПб., 2006. – 464 с.
9. Согрин В. В. Переосмысливая американскую демократию: генезис, этапы, современность / В. В. Согрин // США и Канада: экономика, политика, идеология. – 2002. – № 5. – С. 26–27.
10. Фейерабенд П. Наука в свободном обществе / Пол Фейерабенд; пер. с англ. А. Л. Никифорова. – М. : АСТ: АСТ МОСКВА, 2010. – 378, [6] с.
11. Abelson D. Following Suit or Falling Behind? A Comparative Analysis of Think Tanks in Canada and the United States / Donald E. Abelson and Christine M. Carberry // Canadian Journal of Political Science. – 1998. – XXXI:3. – P. 525–556.
12. Bentley A. The Process of Government. A Study of Social Pressures / A. Bentley. – Chicago : The University of Chicago Press, 1908. – 501 p.
13. Rich A. Think tanks, public policy, and the politics of expertise / Andrew Rich. – Cambridge : Cambridge University Press, 2005. – 258 p.

Рецензенти: Гавеля В. Л., д.філос.н., професор;
Шевчук О. В., д.політ.н., професор.